

Gülnur Mahmud⁸
**AZƏRBAYCAN VƏ ƏRƏB DİLLƏRİNDƏ SÖZDÜZƏLTMƏNİN
BƏZİ OXŞAR VƏ FƏRQLİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

Söz yaradıcılığı, dilçiliyin bölməsi kimi hər şeydən əvvəl sözlərin strukturu və onların yaranma qanunlarını, habelə kök və affiksial morfemlərin bir-biri ilə birləşməsi nəticəsində yeni sözlərin yaranmasını, mürəkkəbləşmə və ya abbreviasiya yolu ilə sözyaratmanı öyrənir.

Dil hər bir xalqın maddi və mənəvi mədəniyyətin parlaq göstəricisidir, desək, əsla yanılmazıq. O, insanların əmək və ictimai fəaliyyəti ilə də bilavasitə bağlıdır. Cəmiyyətdə inkişaf edən və dəyişən nə varsa dərhal dildə öz əksini tapır. Dilin lüğət tərkibi daim artır və inkişaf edir, yeni məfhumlar, yeni sözlər, yeni adlar tələb edir. Dildə sözyaratma məfhumunu sinxron və diaxron aspektlərdə işlətmək olar, beləki, sinxron və diaxron söz yaradıcılığı müxtəlif məzmunlara malikdir. Diaxron sözyaratmada törəmə sözlərin hansı vasitələrin köməyi ilə əmələ gəldiyi araşdırılır. Sinxron sözyaratmada isə söhbət törəmə sözlərin derivasiya (sözyaratma) mənasının hansı vasitələrlə ifadə olunmasından gedir. Sinxron sözyaratma dildəki vahidlərin bir-birinə münasibətini, diaxron sözyaratma isə bir vahidin digər vahidə keçməsinə öyrənir.

Söz yaradıcılığı həm də, sözlərin strukturu və onların əmələgəlmə qayda və üsulları barədə bir təlimdir. Burada dilin daxili inkişaf qanunauyğunluqları əyani şəkildə nümayiş etdirilir. Söz yaradıcılığı leksika və qrammatikanın tərkib hissəsi kimi tədris olunur. Söz yaradıcılığının leksikanın tərkib hissəsi kimi öyrənilməsi daha məqsəduyğundur, çünki yeni yaranan sözləri dilin lüğət tərkibindən kənar təsəvvür etmək olmaz. Onlar lüğət tərkibini zənginləşdirir. Söz yaradıcılığının dilçiliyin ayrıca bölməsi kimi yox, leksikanın tərkib hissəsi kimi tədris olunması daha düzgün hesab edərdik.

Morfologiyada sözün müxtəlif formalara düşərək dəyişməsi prosesi ilə yanaşı, söz yaradıcılığına da müəyyən yer verilməsinə heç cür bəraət qazandırmaq olmaz, çünki morfologiyanın əsas obyektə sözün qrammatik mənası və forması, qrammatik dəyişməsi, müxtəlif formalara düşməsidir. Bu onu göstərir ki, dilçilikdə hələ söz yaradıcılığının mövqeyi, mahiyyəti, tədqiqat obyektə düzgün təyin olunmamışdır.

Söz yaradıcılığının leksika və qrammatika ilə əlaqəsini eyniləşdirmək, onları qarışdırmaq, onu leksika və qrammatika ilə əlaqəsi olmayan yad bir hadisə kimi də başa düşmək olmaz. Böyük rus dilçisi V.V.Vinoqradovun fikrincə, *dilin real tarixində qrammatik və leksik formalar və onların mənası üzvi surətdə əlaqədə olub, daim biri digərinə təsir göstərir. Ona görə də dilin leksik cəhətini nəzərə almadan onun qrammatik quruluşunu öyrənmək qeyri-mümkündür*⁸. Söz yaradıcılığı ilə morfologiya və leksikologiya arasında sıx əlaqə vardır, onların tədqiqat obyektləri eynidir və hər üçü sözü öyrənir. Morfologiya leksik mənaları eyni olan sözlərin formalarını, leksikologiya sözlərin müxtəlif leksik mənalarını, söz yaradıcılığı isə yeni leksik vahidlərin yaranma prosesini araşdırır. Morfemləri öyrənmə baxımından morfologiya ilə söz yaradıcılığı arasında bir uyğunluq, əlaqə, bağlılıq olsa da, müəyyən hallarda onlar bir-birindən fərqlənir. Morfemlər sözdüzəldici və sözdəyişdirici olur. Sözdüzəldici morfemlər söz yaradıcılığına, qrammatik morfemlər isə morfologiyaya aiddir. Sözdüzəldici morfemlərin müəyyən hissəsi işlədilmə dərəcəsinə görə qrammatik morfemlərə yaxındır. Başqa sözlə desək, müntəzəm işlədilən sözdüzəldici morfemlər mənasının mücərrədliyinə görə qrammatik morfemlərlə səsləşir.

Azərbaycan dilindəki morfemlərin müəyyən qismi dilin sözdüzəltmə və qrammatik vasitələri arasında aralıq mövqe tutur, yəni sözdüzəldici morfemlər kimi fəaliyyət göstərir. Belə morfemlərə *-miş* (*miş*, *-muş*, *-müş*), *-acaq* (*-əcək*), *-ar* (*-ər*) morfemlərini göstərmək olar. Bunlar həm sözdüzəldici, həm də sözdəyişdirici şəkilçi kimi işlədilir.

Sözdüzəldici morfemlərin bəzisi yeni-yeni sözlər düzəltməklə bərabər onların müəyyən bir morfoloji əlamətinə də işarə edir. *-çı* (*-çi*, *-çu*, *-çü*), *-lıq* (*-lik*, *-luq*, *-lük*), *-laq* (*-lək*), *-ban* morfemləri vasitəsilə qapı, bağ, yay sözlərindən qapıçı, bağlıq, bağban, yaylaq sözləri düzəlir. Bununla belə onların ismə aidliyi də müəyyənləşir, daha doğrusu həmin morfemlər isim düzəldən morfemlərdir.

Dilimizdə elə omonim morfemlər var ki, onlardan biri leksik, digəri isə qrammatikdir. Məsələn, *-lar*, *-da*, *-dan*. Sözdüzəldici kimi Ağalar(ad), qışda, güldən, sözdəyişdirici kimi kitablar, kitabda, kitabdan və s.

Onu da qeyd etmək ki, söz yaradıcılığı dilin lüğət tərkibini zənginləşdirən əsas vasitələrdən biridir. Morfemlər vasitəsilə düzələn yeni sözlər lüğət tərkibinin dəyişməsinə bilavasitə təsir göstərir. Yeni yaranan sözlər həm söz yaradıcılığı, həm də leksikologiya ilə əlaqədardır. Hər iki sahə sözün leksik mənasını öyrənir. Leksikologiya düzəltmə sözləri həm dilin lüğət tərkibini zənginləşdirən vahid kimi, həm də onları işlədilmə, aktiv və passivlik, ekspressiv-üslubi çalar kimi, söz yaradıcılığını isə sözlərin leksik mənalarına əsaslanaraq onların yeni düzəltmə mənalarını araşdırır. Hər bir yeni yaranan söz, bir tərəfdən, dilin lüğət tərkibini zənginləşdirərək söz yaradıcılığını leksika ilə əlaqələndirir, digər tərəfdən onu qrammatika ilə bağlayır. Belə ki, əmələ gələn söz leksik mənə ilə yanaşı, kateqorial mənə də kəsb edir, bir qrammatik kateqoriyaya aid olur. Daha doğrusu, yeni sözlər qrammatik qanunlarla şərtləndirilir, bu və ya digər qrammatik qrupu təmsil edir. Söz yaradıcılığı ilə qrammatikanın qarşılıqlı münasibətini sözdüzəldici və sözdəyişdirici şəkilçilərin bir-biri ilə əlaqədar olmasında da görmək olur.

⁸ *f.ü.f. d, dosent, BDU*

Dilimizin söz yaradıcılığı onun möhkəm qayda və qanunlarına, lüğət tərkibinə və quruluş xüsusiyyətlərinə əsasən formalaşmışdır. Ona həm diaxron, həm də sinxron baxımdan yanaşmaq lazımdır. Söz yaradıcılığına dəyişməz, sabit bir proses kimi baxmaq olmaz. Azərbaycan dilində qrammatik morfemlər dilin qrammatik quruluşunda fəaliyyət göstərir, qrammatik quruluşun spesifikasına təsir edir, ünsiyyətin təşkilində yardımçı vasitələr kimi mühüm rol oynayır. Qrammatik morfemlər qrammatik-morfoloji kateqoriyaların formalaşmasında xüsusi rol oynayır. Bu şəkilçilər sözlər arasında əlaqə yaradır. Söz birləşmələri və cümlələrin təşkilində vasitəçi kimi iştirak edir. Bu vəzifəni qrammatik şəkilçilərin hamısı yerinə yetirmir. Bununla əlaqədar olaraq qrammatik morfemlər iki qrupa bölünür:

- sözdəyişdirici şəkilçilər
- formadüzəldici şəkilçilər

Sözdüzəldici şəkilçilər arasında forma düzəldən şəkilçiləri ayırırlar. Bunlar arasında mahiyyətə elə bir fərq yoxdur. Bu şəkilçi yeni mənalı söz yaratmır, sözün formasını dəyişdirir. Sözdəyişdirici morfemlər qrammatik səciyyəli olub söz formalarını əmələ gətirir. Bu morfemlər forma ifadə etmə və sözlər arasında zəruri əlaqə kimi tələbləri ödəsə də sözün bir qrammatik kateqoriyadan digərinə keçməsinə təsir etmir. Bu şəkilçilər vasitəsilə sözlər aydın şəkildə formalaşır, ancaq leksik məna dəyişməz qalır. Bu morfemlər həm bir sözün variantlarını bir-birindən fərqləndirməyə, həm də bir nitq hissəsi daxilində söz formalarını tam göstərməyə xidmət edir. Morfemlər fəaliyyət dairəsinə görə daha iki qrupa bölünür: 1) məhsuldar morfemlər 2) qeyri-məhsuldar morfemlər

Morfemlərin məhsuldar və qeyri-məhsuldar olması onların dildə fəaliyyət göstərməsi, işlədilməsi və yeni sözlər əmələ gətirmə imkanı ilə ölçülür.

Adıçəkilən məsələ ərəb ədəbi dilində və bu dillə bağlı bir sıra təlimlərdə tamamilə başqa cürdür. Heç şübhə yoxdur ki, sözdüzəldicilik və sözdüzəltmə problemləri (iştiaq) ərəb dilində mühüm lüğəvi problemlərdən biridir. Belə ki, ərəb alimləri bu məsələ barəsindəki ixtilafli fikirlərin çoxunu zaman-zaman yenidən fikirləşməyi və götür-qoy etməyi qərara almışlar. Bu sahədəki ciddi cəhdlər çoxsaylı və səmərəli olmuşdur. Fikrimizcə, bütün bu səbəblərdən biz ərəb dilində iştiaqın meydana gəlməsi mövzusunə güclü bir şövqlə yanaşmalıyıq. Lakin qədim alimlərin bəziləri iştiaqın meydana gəlməsini təsdiqləmiş, bəziləri isə bunu inkar etmişdir. Onlar iştiaqı tədqiq etmək üçün çoxlu kitablar yazmışlar. Bu alimlərdən Qutrub, Əl-Əsməi, Əl-Əxfəş, Mufaddal ibn Sələmə, Əl-Mübərrəd, Əz-Zəccac, İbn əs-Sirac, Əz-Zəccaci, Ər-Rumanini qeyd edə bilərik. İbn Əs-Sirac adı ilə tanınan Əbu Bəkr “İştiaq” adlı kitabında yazır: *Bu kitab ərəb dilində meydana gələn iştiaqı araşdıran bir kitabdır. Bu barədə alimlər fərqli mövqe tuturlar. Bəziləri belə hesab edir ki, dildə qəti şəkildə iştiaq yoxdur. Bu qisim azlıq təşkil edir. Bu cərəyan nümayəndələrindən bəziləri belə hesab edir ki, bütün sözlər bir-birinə uyğun gəlir, onlardan biri digərindən törəyir. Bir qisim isə belə hesab edir ki, sözlərin bəziləri törəmədir, bəziləri isə törəmə deyil* [5; 21-28].

Şübhə yoxdur ki, İbn əs-Sirac ərəb dilində meydana gələn bu fenomeni dəstəkləyənlərdəndir və onun bu barədəki sözləri buna açıq-aşkar dəlildir. O belə hesab edirdi ki, dil iştiaq yolu ilə zənginləşərək inkişaf edir. Dilin lüğət tərkibinin zənginləşməsi söz yaradıcılığı prosesi ilə əlaqədardır. Sözyaratma dilin sözyaratma sisteminin özülünü təşkil edir. Dilin lüğət tərkibi daim artır və inkişaf edir, yeni məfhumlar və yeni sözlər əmələ gəlir.

İbn Əs-Sirac qeyd edir ki, bu məsələ barəsində alimlərin mövqeyi üç yerə bölünür. Bunlar aşağıdakılardır:

1) Birinci məzhəbin nümayəndələri belə hesab edir ki, dildəki sözlərin bir qismi törəmədir, digər qismi isə törəmə deyil. Bu fikrin tərəfdarları Bəsrə və Kufəli alimlərin liderləridir. Zəccaci onların adını aşağıdakı kimi qruplaşdırır: Bəsrə alimlərindən Xəlil ibn Əhməd əl-Fərahidi, Sibaveyhi, Əbu Ömər ibn əl-Əla, Əbul Xitab, İsa ibn Ömər, Əl-Əsməi, Əbu Zeyd, Əbu Ubeyd, Qutrub, Əl-Mazini, Əl-Mübərrəd, əz-Zəccac və s. .Kufə alimlərindən isə Kisai, əl-Fərra, Əbu Ömər əş-Şeybani, İbn əl-Ərəbi, Saləb və onların ardıcılları.

2) Bu məzhəbin tərəfdarları bu fikirdə idilər ki, bütün sözlər törəmədir. Belə iddia olunur ki, Əbu İshaq İbrahim Əs-Səri əz-Zəccac bu məzhəbi dəstəkləmişdir. O deyirdi: Bütün sözlər törəmədir. Bu fikrinə görə Zəccaci ifşa etmişlər və onun əleyhinə əsassız fikirlər səslənmişdir [8; 127].

Zəccacinin dəlilləri sübut edir ki, Zəccacın “İştiaq” kitabında yazdığı sözlər bu baxımdan izah oluna bilər ki, əgər onun dediyi kimi bütün sözlər törəmədir fikri qəbul olunsaydı, onda hər bir sözün törədiyi bir mənbə də olmalıdır və həmin bu mənbə də öz qismində törəmə hesab oluna bilərdi.

Sibaveyhinin iştiaq barədə məşhur fikirləri vardır. Onun iştiaq barəsində dediyi sözlər dilçilik baxımından mühüm məxəzlərdən biri hesab olunur. O qeyd edirdi ki, mən belə hesab edirəm ki, bəzi sözlər digərlərinə nisbətən daha məna yüklüdür, məsələn, feillər isimlərdən daha mənalı və məzmunludur. Bu onunla izah oluna bilər ki, isimlər feillərdən öncə yaranmışdır.

3) Bu məzhəbin tərəfdarları isə belə hesab edirdi ki, bütün sözlər əsasdır, onlardan biri digərindən törəməmişdir.

Zəccaci bu rəy haqqında belə yazırdı: *“Məşhur görkəmli dilçilər arasında bu fikri qeyd edən yoxdur. Zəccaci qeyd edirdi ki, ərəblər demirlər ki, bu söz törəmədir, bu isə törəmə deyil. Onlar iştiaqın və ərəbin mahiyyətini bilmədən də düzgün danışılar”*.

Digər tərəfdən onu qeyd etmək ki, alimin fikrincə, ədəbi dildə danışanlar, əsasən, üç qrupa bölünürlər ki, bunlar aşağıdakılardır:

- 1) Dilin vəznlərini, onların işlənmə səbəblərini və hikməti başa düşmədən bu dildə danışanlar. Onlar bu dildə danışmağa sadəcə vərdiş etmişlər.
- 2) İkinci qrup birincilərdən fərqli olaraq elmin bir sahəsi kimi dili araşdırmış və bu sahədə müəyyən kəşflər aparmışlar.
- 3) Üçüncü qrup isə bu dili, onun əsas qayda-qanunlarını, qrammatikasını, vəznlərini, onların işlənmə səbəblərini bilərək bu dildə danışanlardır.

Görünür ki, Zəccaci bu fikirləri ilə, ərəb dilinin açıq-aydın yetkin bir dil olmasını göstərən mühüm bir məsələyə toxunmuşdur. Bu dildə danışanlar ya bu dili anadangəlmə, yaradılış etibarı ilə mənimsəmiş, ya da öyrənmişlər. Belə ki, yalnız bu kimi vərdişlərlə dili tədqiq etmək və onun ən mühüm xüsusiyyətlərini göstərmək mümkündür ki, iştiaq da bu mühüm xüsusiyyətlərdən biri hesab olunur.

Təsadüfi deyil ki, ərəblər iştiaqı əzəldən bilmişlər və iştiaq da sanki onlarla birlikdə doğulmuşdur. Alimlər bu məsələyə xüsusi diqqətlə yanaşmış və dilin *erab*, *təzkir*, *tənis* və digər xüsusiyyətləri ilə birlikdə iştiaqı da xüsusi bir sahə kimi öyrənmişlər [5; 112].

Yuxarıda qeyd etdiyimiz üç məzhəbdən bu nəticəyə gələ bilərik ki, iştiaqın bəzi sözlərdə mövcud olması mümkündür, bəzilərinə isə mümkün deyil. Bu məsələnin bir dil təzahürü olaraq təsdiq olunmasından sonra *iştiaq* mövzusu yeni bir ixtilafli məsələyə qədəm qoyur ki, bu da iştiaqın əsli ilə bağlı məsələdir. Ərəb qrammatikası özünün çiçəklənmə zirvəsində olduğu bir mərhələdə bu mövzu ətrafında söz mübahisələri və müzakirələri getmişdir. İştiaqın əsli mövzusunun həm Bəsrə, həm də Kufə alimləri araşdırmış və hər iki görkəmli məzhəbin nümayəndələri öz fikirlərini dəlil və sübutlarla əsaslandırıbmışlar.

Onların xülasəsini aşağıdakı kimi verə bilərik:

- 1) Sözlərdə məsdər əsas hesab olunur və bu, əsasən, bəsrəlilərin məzhəbidir.
- 2) Sözlərdə fel əsas götürülür, məsdər isə ondan törəyir ki, bu da kufəlilərin fikridir.
- 3) Fel üçün ancaq məsdər əsas hesab oluna bilər. Bu fikir Əbu Əli əl-Farisi, Əbdülqadir əl-Curcaniyə məxsusdur. Onlar Bəsrə məzhəbini dəstəkləyənlərdəndir.
- 4) Məsdər və fel ayrı-ayrılıqda müstəqil hesab olunur. Bu fikir Əndəlis alimi İbn Talhənin fikridir.

Birinci və ikinci fikirlər bir çox mənbələrdə öz əksini müfəssəl şəkildə tapmışdır. Bunlardan Zəccacinin "*əl-İdah*", İbn Əl-Ənbarinin "*Əl-insaf fi məsail xilaf*" kitablarını qeyd edə bilərik.

Onu da qeyd edək ki, iştiaqın bəzi sözlərdə qeydə alınması bu sözlərdə yaxın məxrəcli hərflərin mövcudluğu ilə müşayiət olunur, belə ki, dilçi alimlər bu kimi hərfləri, əsasən, on yeddi qrupda tədqiqi edirlər.

- 1) Uzaq boğaz məxrəci – bir-birinə yaxın iki tələffüz məxrəcinə bölünür. Bu məxrəclərdən birincisi "həmzə", ikincisi "hə" səsinə müvafiqdir.
 - 2) Orta boğaz məxrəci – Bu da bir-birinə yaxın iki natamam məxrəcə bölünür. "ha" hərfi birinci, "ayn" hərfi ikinci məxrəcdən çıxır.
 - 3) Yaxın boğaz məxrəci – bir-birinə yaxın iki natamam məxrəcə bölünür. Deyilir ki, birinci məxrəcdən "xa", ikinci məxrəcdən "ğayn" hərfi törəyir.
- Bu 6 hərf boğazdan ixrac olunduqları üçün boğaz hərfləri adlanır.
- Bu qrupa daxil olan sözlər *uzaq* dil arasında yerləşir. Ağzın yuxarı arxa hissəsi ilə dilçək ocağı arasında olur və bu məxrəcdən yalnız "qaf" hərfi çıxır.
- 4) Həmçinin *uzaq* dil arasında yerləşir və bu məxrəcdən yalnız "kəf" hərfi çıxır. Bu 2 hərf dilçəkdən gəldiyi üçün dilçək hərfləri adlanır.
 - 5) Dilin ortası ilə ağzın yuxarı hissəsi arasında yerləşir. Bir-birinə yaxın 3 məxrəcə bölünür və onlardan "cim", "şin", "yə" hərfləri yaranır.
- Bu 3 hərf damaqdan gəldikləri üçün damaq samitləri adlanır. Damaq ağz boşluğunun damını təşkil edərək iki hissədən ibarətdir: sərt və yumşaq.
- 6) Dil ilə yuxarı dişlər arasında yerləşir. Buradan "dad" hərfi əmələ gəlir.
 - 7) Bu məxrəcdən "ləm" hərfi yaranır və bu məxrəc baxımından ən geniş hərfdir.
 - 8) Dilin uc hissəsində yerləşir və bu məxrəcdən "nun" hərfi alınır.
 - 9) Dilin uc hissəsində yerləşir. Bu məxrəcdən "ra" hərfi çıxır və bəzi alimlərqeyd edir ki, "ra" çox zaman "nun" un məxrəcindən çıxır.
 - 10) Bu 3 hərf dilin ucundan çıxdığı üçün "dil ucu hərfləri" adlanır.
 - 11) Bu məxrəc dil ucunun arxasında olur və bir-birinə yaxın üç məxrəcə bölünür: "ta", "də", "tə". Bu üç hərf isə diş hərfləri adlanır.
 - 12) Bu məxrəc bir-birinə yaxın tələffüz məxrəci olmaqla üç əsas hissəyə bölünür ki, bunlardan birincisi "sad", ikincisi "zə", üçüncüsü "sin" hərfinə müvafiqdir. Bəziləri deyir ki, bu hərflərin üçü də eyni məxrəcdən çıxır və bu üç hərf dilin ucundan çıxdıqları üçün səlis hərflər adlanır.

- 13) Bu məxrəc bir-birinə yaxın tələffüz məxrəci olmaqla daha üç məxrəcə bölünür. Bu da üç hərfə şamil olunur. “za”, “zəl”, “sə” və bu hərflər “dişarası” hərflər adlanır.
- 14) Bu məxrəcdən sadəcə “fə” səsi çıxır.
- 15) Bu məxrəcə “bə”, “mim” və “vav” hərfləri uyğundur.
- Adları sadalanan bu dörd hərf (fə, bə, mim, vav) dodaqdan çıxdıqları üçün dodaq hərfləri adlanır.
- 16) Bu qrupa uzunluq bildirən hərflər daxildir. Bunlar da “əlif”, “yə” və “vav” hərflərinə uyğun gəlir.
- 17) Sonuncu məxrəcə “burun samitləri” müvafiqdir və bura “nun” və “mim” səslərini aid edirlər. Bəzi alimlər belə iddia edir ki, “mim” dodaqdan, “nun” isə dildən gələn məxrəcə uyğun gəlir [8; 116 - 121].

İstifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısı

Azərbaycan dilində

1. Cəfərov S.Ə. Azərbaycan dilində söz yaradıcılığı, Bakı, 1960
2. Çariyarov B. Xəzirkə zaman türkmən dilində işlik dərəcələri, Türkmənistan İlimlər Akademiyasının Nəşriyyatı, Aşxabad, 1957,
3. Eyvazlı R.C. Azərbaycan dilində işlənən bəzi antroponimlərin semantikasi və qrammatik formalarına dair, s. 7 – 12, Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri, Bakı Slavyan Universiteti, Bakı, 2011, 335 s.
4. Əhmədov B.B. Azərbaycan dilinin şivələrində söz yaradıcılığı (sadə sözlər), Bakı, 1987

Ərəb dilində

إبن سيدة. المخصص. في خمسة أجزاء، بيروت: دار إحياء التراث العربي، ج ١، ٣٢٩، ج ٢، ٣٢٩، ج ٣، ٣٢٩، ج ٤، ٣٢٩، ج ٥، ص ٣٤٤.

إبن قتيبة، إبن أبو محمد عبد الله بن مسلم. كتاب المعارف. القاهرة: مكتبة الخانجي، ١٩٦٩، ٤٩١ ص.

إبن القوطية، كتاب الأفعال، لندن، بريل، ١٨٩٤.

أبو الطيب اللغوي، مراتب النحويين. القاهرة: مكتبة نهضة مصر، ١٩٥٥، ١٢٥ ص.

أحمد بن فارس زكريا، الصحاح في فقه اللغة. القاهرة: مكتبة نهضة مصر، ١٩١٠، ٧١٩ ص.

أحمد بن فارس زكريا، مقاييس في اللغة، دمشق، ٢٠٠٢، ٥١٥ ص.

أحمد مطلوب الناصري، النحت في اللغة العربية، لبنان، ٢٠٠٣، ٢٠١ ص.

Резюме

Словообразование в азербайджанском и в арабском языках некоторые похожие и разные функции

В статье исследуется ряд лексических проблем, а также словообразование, строение слов, а также правила и методы их образования. Невозможно приравнять словообразование к лексике и грамматике, сравнить их, понять как чуждое явление, не имеющее ничего общего с лексикой и грамматикой. Несомненно, что проблемы словоформирования и словообразования (иштикак) являются одной из важнейших лексических проблем арабского языка. Таким образом, арабские ученые решили время от времени пересматривать и изучать многие противоречивые взгляды на этот вопрос.

Серьезные усилия в этой области были многочисленными и эффективными и по всем этим причинам юный исследователь ответственно исследовал формирование иштикака в арабском языке. В статье обсуждаются взгляды некоторых древних ученых в связи с этим явлением и их работы, связанные с этим явлением, такие как Кутруб, Аль-Асмай, Аль-Ахфаш, Муфаддал ибн Салама, Аль-Мубаррад, Аз-Заджадж, Ибн ас-Сирадж, Аз-Заджаджи, исследование Ар-Румани.

Summary

Word formation in Azerbaijani and in Arabic languages some similar and different functions

The article examines a number of lexical problems, as well as word formation, the structure of words, as well as the rules and methods of their formation. It is impossible to equate word formation with vocabulary and grammar, compare them, understand them as an alien phenomenon that has nothing to do with vocabulary and grammar.

There is no doubt that the problems of word formation and word formation (ishtikak) are one of the most important lexical problems of the Arabic language. Thus, Arab scholars have decided from time to time to revise and study the many conflicting views on this issue. Serious efforts in this area were numerous and effective, and for all these reasons the young researcher responsibly researched the formation of the ishtikak in Arabic.

The article discusses the views of some ancient scholars in connection with this phenomenon and their works related to this phenomenon, such as Qutrub, Al-Asmai, Al-Ahflash, Mufaddal ibn Salama, Al-Mubarrad, Az-Zajaj, Ibn al-Siraj, Az-Zajaji, research by Ar-Rummani.

RƏYÇİ : dos. N.Əfəndiyeva